

Aktualnost leksema zabilježenih u Rječniku dubrovačkoga govora Mihajla Bojanića i Rastislave Trivunac

Lujo, Ivan

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:865309>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Sveučilišni preddiplomski studij Hrvatski jezik i književnost

Ivan Lujo

**Aktualnost leksema zabilježenih u Rječniku
dubrovačkoga govora Mihajla Bojanića i Rastislave
Trivunac**

Završni rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku
Sveučilišni preddiplomski studij Hrvatski jezik i književnost

Aktualnost leksema zabilježenih u Rječniku dubrovačkoga govora Mihajla Bojanića i
Rastislave Trivunac

Završni rad

Student/ica:
Ivan Lujo

Mentor/ica:
doc. dr. sc. Vice Šunjić

Komentor/ica:
dr. sc. Ivan Magaš

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Ivan Lujo**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Aktualnost leksema zabilježenih u Rječniku dubrovačkoga govora Mihajla Bojanića i Rastislave Trivunac** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 7. srpnja 2023.

SAŽETAK

Predmet ovoga završnog rada jest aktualnost leksema zabilježenih u *Rječniku dubrovačkoga govora* (2020) Mihajla Bojanića i Rastislave Trivunac. Dubrovački govor, kao dio bogate kulturne baštine, obuhvaća specifičnosti i značajke koje se rabe u Dubrovniku i okolnim područjima. *Rječnik dubrovačkoga govora* predstavlja obiman skup karakterističnih riječi i izraza. Cilj ovoga rada jest procijeniti aktualnost leksema zabilježenih u rječniku u suvremenom kontekstu. Pitanje aktualnosti odnosi se na to koliko se odabrane riječi i izrazi i dalje koriste u svakodnevnom govoru Dubrovčana. Internetskim upitnikom ispitana je aktualnost leksema iz semantičkih polja flore i faune zabilježenih u *Rječniku dubrovačkoga govora*. Rezultati istraživanja pružaju uvid u aktualnost odabranih leksema iz *Rječnika dubrovačkoga govora*, odnosno predodžbu o tome koliko su leksemi prisutni u suvremenome dubrovačkom govoru. Ovaj rad doprinijet će razumijevanju statusa i važnosti dubrovačkoga govora kao dijela kulturne baštine te pružiti uvid u promjene u leksiku i njegovu evoluciju kroz vrijeme.

Ključne riječi: leksikografija, dubrovački govor, Rječnik dubrovačkoga govora, aktualnost

ABSTRACT

The presence of lexemes recorded in *Rječnik dubrovačkoga govora* from the authors Mihajlo Bojanić and Rastislava Trivunac

The subject of this final paper is the presence of lexemes recorded in *Rječnik dubrovačkoga govora* (2020), from the authors Mihajlo Bojanić and Rastislava Trivunac. Dubrovnik speech, as part of the rich cultural heritage, includes specificities and features that are used in Dubrovnik and the surrounding areas. *Rječnik dubrovačkoga govora* represents an extensive set of characteristic words and expressions. The aim of this paper is to estimate the relevance of lexemes recorded in the dictionary in the contemporary context. The issue of presence refers to the extent to which the selected words and expressions are still used in the everyday speech of the people from Dubrovnik. An online questionnaire was used to examine the relevance of lexemes from the semantic fields of flora and fauna recorded in *Rječnik dubrovačkoga govora*. The results of the research provide an insight into the relevance of selected lexemes from *Rječnik dubrovačkoga govora*, that is, an idea of how many lexemes are present in contemporary Dubrovnik speech. This paper will contribute to the

understanding of the status and importance of Dubrovnik speech as a part of the cultural heritage and provide insight into the changes in the lexicon and its evolution through time.

Key words: lexicography, Dubrovnik speech, Rječnik dubrovačkoga govora, presence

Sadržaj

SAŽETAK/ABSTRACT.....	I
1. UVOD	1
2. LEKSIKOGRAFIJA – TEMELJNI POJMOVI.....	2
2.1. Važnost leksikografije za jezik.....	2
3. DUBROVNIK I DUBROVAČKI GOVOR.....	4
3.1. Kratka povijest Dubrovnika s jezikoslovnoga gledišta	4
3.2. Važnost istraživanja dubrovačkoga govora.....	5
3.3. O dubrovačkome govoru	5
3.4. Rječnici dubrovačkoga govora	5
4. <i>RJEČNIK DUBROVAČKOGA GOVORA</i>	7
4.1. Građa i struktura <i>Rječnika dubrovačkoga govora</i>	7
5. ISTRAŽIVANJE AKTUALNOSTI LEKSEMA ZABILJEŽENIH U <i>RJEČNIKU</i> <i>DUBROVAČKOGA GOVORA</i>	9
5.1. Cilj i metodologija istraživanja.....	9
5.2. Istraživačke hipoteze	10
5.3. Rezultati istraživanja	11
5.3.1. Balančana	12
5.3.2. Pomadora.....	13
5.3.3. Ćuše.....	15
5.3.4. Čukundruk.....	16
5.3.5. Mliječer	17
5.3.6. Ostali rezultati	18
6. ZAKLJUČAK	22
7. POPIS LITERATURE	24
8. PRILOZI.....	25

1. UVOD

Predmet ovoga završnog rada jest aktualnost leksema zabilježenih u *Rječniku dubrovačkoga govora* Mihajla Bojanića i Rastislave Trivunac. Dubrovački govor mjesni je govor kojim se danas govori na dubrovačkome području od Kantafiga do Svetog Jakova. Kao i svaki drugi govor, dubrovački govor nije statičan, već je dinamičan i sklon promjenama te se tako iz dana u dan pod različitim utjecajima mijenja, što znači da se mijenja i njegov leksik. Jezikoslovci su u prošlosti bili jako zainteresirani za proučavanje dubrovačkoga područja i dubrovačkoga govora. Zanimanje za dubrovački govor rezultiralo je i izradom rječnika čiji su autori pokušali obuhvatiti cjelokupnost dubrovačkoga govora. Rječnik na kojem će se temeljiti ovaj rad jest *Rječnik dubrovačkoga govora* Mihajla Bojanića i Rastislave Trivunac, koji je 2020. godine transliterirao i priredio Nikola Tolja.

U uvodnom dijelu rada navodi se predmet istraživanja, cilj i svrha istraživanja, kao i metodologija i struktura rada. U drugom dijelu zastupljeni su temeljni pojmovi vezani za leksikografiju kako bi se bolje mogao shvatiti koncept i svrha dubrovačkoga rječnika kao leksikografskoga djela. U trećem dijelu definiran je dubrovački govor, prikazana je kratka povijest Dubrovnika s jezikoslovnoga gledišta, istaknuta je važnost istraživanja dubrovačkoga govora te su navedeni neki od rječnika koji se bave dubrovačkim govorom. U četvrtom dijelu prikazan je *Rječnik dubrovačkoga govora* Mihajla Bojanića i Rastislave Trivunac na kojem se temelji ovaj rad. Peti, najopsežniji i najvažniji dio ovoga rada jest istraživanje aktualnosti leksema zabilježenih u *Rječniku dubrovačkoga govora*. Šesti, ujedno posljednji dio ovoga rada jest zaključak koji je sinteza teorijskih i istraživačkih dijelova.

Cilj ovoga završnog rada jest uvidjeti kakvo je stanje dubrovačkoga leksika zabilježena u *Rječniku dubrovačkoga govora* u današnjici s obzirom na aktualnost njegove upotrebe među stanovnicima na dubrovačkome području.

2. LEKSIKOGRAFIJA – TEMELJNI POJMOVI

Prvi proučavatelji jezika u središtu su svog istraživanja imali upravo riječi. Prvenstveno su nastojali ustanoviti njihovo podrijetlo, a potom i njihovo značenje. Najranija prikupljanja riječi i sastavljanja popisa manje poznatih ili teže razumljivih riječi javljaju se u starom vijeku. Sastavljači takvih popisa nazivali su se glosatori ili glosografi, a cilj im je u prvom redu bio pedagoške naravi, da čitateljima pojasne nove i nepoznate riječi i pomognu im pri njihovu shvaćanju. Ti su se popisi uobičajeno nazivali glosarima ili glosarijima (Samardžija, 2019: 9). Poslovi sastavljanja glosara bili su izuzetno zahtjevni, a pri njihovu sastavljanju glosatori su se suočavali s nizom pitanja i problema na koje je trebalo pronaći odgovor. Marko Samardžija (2019: 10) navodi da je tako bilo sve do druge polovice 15. stoljeća kada se u Europi počinju pojavljivati samostalna opsežnija tiskana djela. S njihovom pojavom veći je ugled počelo stjecati i samo umijeće njihova sastavljanja koje se naziva leksikografija. Leksikografija je znanost koja se bavi sustavnim prikupljanjem, proučavanjem i tumačenjem izraza i sadržaja rječničkog blaga (izraza i sadržaja riječi) kao jezičnog podsustava u nekom jeziku (Samardžija, 2019: 10).

Temeljno djelo koje nastaje leksikografskim radom naziva se rječnik. Prema tradicionalnoj definiciji rječnik se shvaća kao knjiga koja se sastoji od popisa riječi nekog jezika te definicija njihova značenja ili sinonima (Samardžija, 2019: 10). S druge strane, s razvojem leksikografije, stvorila se i suvremena definicija po kojoj rječnik ne mora isključivo biti knjiga, već može biti bilo kojim medijem predstavljena zbirka leksičkih jedinica / natuknica / lema o kojima se korisniku daju o njima odgovarajuće obavijesti koje moraju biti uređene na takav način da im korisnik može brzo i jednostavno pristupiti. (Samardžija, 2019: 10).¹

2.1. Važnost leksikografije za jezik

Razvoj leksikografije izravno je društveno i kulturno-povijesno uvjetovan. Važno je da u određenoj zajednici ili u određenom društvu postoji dostatan broj obrazovanih ljudi kojima su leksikografska djela potrebna. Primarni je cilj i ideja leksikografskih djela tijekom njihova nastanka bilo stvaranje određenog izvora koji će, svima onima koji za njima posegnu, omogućiti bolje shvaćanje leksika ili upoznavanje s njime, posebice ako su riječi koje traže njima potpuno nove i nepoznate. Uz ovo, leksikografija ima još jednu izrazito važnu funkciju, a to je očuvanje leksika nekog jezika ili pojedinoga govora. Tako dobivamo ne samo saznanje

¹ Podjelu rječnika po broju jezika i opsegu vidjeti u: Samardžija, 2019: 15–17.

o leksiku nekoga govora u sadašnjosti već i uvid u njegovo stanje u prošlosti te možemo procijeniti koliko se promijenio.²

² Razvoj tehnologije u suvremenom dobu značajno je utjecao na leksikografiju. Taj se značaj očituje u tome što je velik broj leksikografskih djela dostupan na internetu, što ih čini lako dostupnima i jednostavnima za uporabu. Međutim, mnoga djela koja su nastala kroz povijest nisu dostupna na internetskim stranicama. Zbog toga je izrazito važno očuvanje leksikografskih djela u materijalnom obliku jer su kao takva možda i jedini dokazi postojanja nekog leksika.

3. DUBROVNIK I DUBROVAČKI GOVOR

Dubrovnik je grad na krajnjem jugu Hrvatske i administrativno je središte Dubrovačko-neretvanske županije. Također, Dubrovnik je jedno od najvažnijih povijesno-turističkih središta u Hrvatskoj. Prema popisu iz 2021. godine koji izdaje Državni zavod za statistiku, Dubrovnik broji 41 562 stanovnika (poveznica 1). Prosperitet grada od najranijih se vremena temeljio na pomorstvu i pomorskoj trgovini. U srednjem vijeku Dubrovnik sa svojom okolicom ističe se kao jedini grad-država na istočnoj obali Jadrana koji je konkurirao Mletačkoj Republici. Uz svoje bogatstvo i diplomaciju, grad je postigao izvanredan stupanj razvoja, posebno tijekom 15. i 16. stoljeća (poveznica 3).

Dubrovnik je bio jedno od središta razvitka hrvatskoga jezika i književnosti kroz povijest te je općepoznato da su se u njemu rodili i stvarali mnogi značajni hrvatski leksikografi, pjesnici, dramatičari i drugi. Ovaj rad pokušat će ukratko prikazati koliko se kroz vrijeme promijenio dubrovački leksik na temelju izabranih leksema zabilježenih u *Rječniku dubrovačkoga govora* Mihajla Bojanića i Rastislave Trivunac (2020).³

3.1. Kratka povijest Dubrovnika s jezikoslovnoga gledišta

Ivana Lovrić Jović navodi kako su se Dubrovčani još u 13. stoljeću sa slavenskim vladarima na Balkanu dopisivali na hrvatskom jeziku, unatoč tomu što su u 14. stoljeću talijanski i latinski jezik bili jezici diplomacije (2014: 4). Prvi poznati spomenik dubrovačke književnosti na hrvatskom jeziku, *Vatikanski hrvatski molitvenik*, potječe iz 15. stoljeća. U istom su stoljeću samo žene u Dubrovniku govorile hrvatskim jezikom, dok su se muškarci koristili talijanskim jezikom, ali kasnije, u 16. stoljeću, hrvatski je postao dominantan među većinom Dubrovčana. U 17. stoljeću situacija je slična, dok u 18. stoljeću jačaju trgovinske i pomorske veze s Italijom pa tako talijanski jezik biva jezikom trgovine, ali se i hrvatski jezik njeguje u akademijama po talijanskom uzoru (Lovrić Jović, 2014: 4). Ivana Lovrić Jović navodi da su „ispreplitanja talijanskoga i hrvatskoga jezika do 19. stoljeća na dubrovačkome području intenzivna, dugotrajna i slojevita“ (2014: 5). Bitno je istaknuti kako je latinski jezik do 1815. godine, točnije do pada Dubrovačke Republike, bio službeni jezik na dubrovačkome području. Kako bi stvari bile jasnije, moglo bi se pojednostavnjeno reći da je talijanski bio jezik trgovine i diplomacije, latinski se koristio u crkvi, gimnaziji, javnim službama i humanističkoj književnosti, a hrvatski se govorio unutar obitelji.

³ Prvo izdanje rječnika objavljeno je kao posebna knjiga *Srpskoga dijalektološkog zbornika* u Beogradu 2002. godine. Izdanje iz 2020. godine objavljeno je na latinici, a prvo izdanje objavljeno je na ćirilici.

3.2. Važnost istraživanja dubrovačkoga govora

Jezikoslovci su u prošlosti bili jako zainteresirani za dubrovačko područje, pogotovo kad je riječ o povijesti hrvatskoga jezika. Razlog takvoj zainteresiranosti jest to da je jezik Ivana Gundulića tijekom ilirskoga pokreta i hrvatskoga narodnog preporoda doprinio jačanju i uspostavljanju štokavskoga narječja kao osnove hrvatskoga književnog jezika (Lovrić Jović, 2014: 1). U Dubrovniku su se pak najviše proučavali istaknuti autori poput Ivana Gundulića ili Marina Držića. U Držićevu se dramskom opusu najčešće može pronaći romanski element dubrovačkoga govora koji je bio čest predmet proučavanja proučavatelja dodirnog jezikoslovlja (Lovrić Jović, 2014: 1). U 19. stoljeću djeluje Pero Budmani, jedan od najistaknutijih proučavatelja tadašnjega dubrovačkoga govora (Lovrić Jović, 2014: 2).⁴

3.3. O dubrovačkome govoru

Dubrovački govor mjesni je govor kojim se danas govori na dubrovačkom području od Kantafiga do Svetog Jakova. Na dubrovačkom području postoji još nekoliko mjesnih govora, primjerice govor Čilipa, govor Grude, župski govor i ostali. Svi ti govori na dubrovačkom području, uključujući i sami urbani mjesni govor grada Dubrovnika, dijele odrednice poput uporabe upitno-odnosno zamjenice *što* i jekavskog ili ijekavskog refleksa jata. Dubrovački govor svrstava se najčešće u (i)jekavski novoštokavski dijalekt, koji je poznat i kao istočnohercegovačko-krajiški dijalekt⁵ (Tolja, 2020: 11). Dubrovački je govor, kao i svaki drugi govor, dinamičan i sklon promjenama te se tako iz dana u dan pod različitim utjecajima (mediji, škola, imigracije i sl.) mijenja i njegov leksik. Bez obzira na stalne mijene, treba istaknuti kako su u dubrovačkome govoru ipak njegovana neka obilježja koja permanentno ostaju njegov dio i čine ga onime što jest.

3.4. Rječnici dubrovačkoga govora

U nastojanju da se zabilježe i očuvaju riječi i izrazi karakteristični za dubrovački govor, mnogi stručnjaci i laici posvetili su se stvaranju rječnika koji bi pružili detaljan uvid u dubrovačku jezičnu baštinu. Ovaj rad temelji se na *Rječniku dubrovačkoga govora* Mihajla Bojanića i Rastislave Trivunac, kojemu je posvećeno zasebno poglavlje u radu. Pored

⁴ Više o Budmanijevu istraživanju dubrovačkoga govora može se pročitati u studiji „Dubrovački dijalekat, kako se sada govori“ (1883) u kojoj Budmani daje prvi cjelovitiji opis dubrovačkoga govora s idejom o lingvističkoj karti dubrovačkoga predjela.

⁵ Izdvajam sljedeći citat koji ukratko opisuje formiranje i širenje istočnohercegovačko-krajiškoga dijalekta: „Istočnohercegovačko-krajiški, najveći dijalekt srednjojužnoslavenski, postao je to u migracijama raširivši se na golemu terenu Hrvatske, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Srbije, također ponegdje u Sloveniji i u Mađarskoj. S obzirom na veličinu, taj je dijalekt u značajnoj mjeri neizdiferenciran, jer je formiran na malu terenu, potom raznesen na sve strane, upivši u sebe i druge fizionomije, npr. stari dubrovački dijalekt.“ (Lisac, 2008: 3)

Rječnika dubrovačkoga govora, važno je napomenuti kako postoje i drugi rječnici koji se bave dubrovačkim govorom. Jedan od njih jest *Naški dubrovački rječnik* (2011) autora Davora Mladošića i Maje Milošević koji je nastao dugogodišnjim prikupljanjem građe, a autori su bili potaknuti sve rjeđom uporabom dubrovačkoga leksika na dubrovačkome području. Također je važno napomenuti kako je Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje pokrenuo projekt izrade rječnika dubrovačkoga govora u tiskanom i digitalnom formatu. Naglasak je stavljen na izradu korpusno utemeljena digitalnoga povijesnog formata. U projektu sudjeluju znanstvenici i stručnjaci iz informacijskih i komunikacijskih znanosti koji posjeduju dugogodišnje iskustvo u radu u leksikografiji, na korpusnoj lingvistici, na tvorbi riječi, na pravopisu, na grafiji starih tekstova i slično. Voditeljica ovog projekta je dr. sc. Ivana Jović Lovrić. Suradnici na projektu jesu: dr. sc. Vuk Tadija Barbarić, dr. sc. Marijana Horvat, dr. sc. Martina Kramarić, dr. sc. Josip Mihaljević, dr. sc. Sanja Perić Gavrančić, dr. sc. Domagoj Vidović te dr. sc. Perina Vukša Nahod (poveznica 2). Korpus ovog rječnika sastojat će se od jezičnih vrela (poput jezičnih spomenika, književnih tekstova, poslaničke proze i ostalih) koja datiraju iz 17. pa sve do 21. stoljeća. U korpusu će se pronaći i jezikoslovni radovi o dubrovačkome vokabularu te odabrani leksikografski naslovi u kojima je on zabilježen, isto kao i zvučni zapisi dubrovačkih govornika. Izniman značaj rječnika ogledat će se u njegovu digitalnom formatu, što će omogućiti njegovim korisnicama jednostavnu i brzu mogućnost korištenja, a sam rječnik može se dugoročno nadograđivati (poveznica 2).

4. RJEČNIK DUBROVAČKOGA GOVORA

Djelo na kojemu se temelji ovaj rad jest *Rječnik dubrovačkoga govora* Mihajla Bojanića i Rastislave Trivunac koji je s ćirilice na latinicu 2020. godine transliterirao i potom za tisak priredio Nikola Tolja. Tolja u svojem izdanju navodi kako je rječnik prvi put tiskan u Beogradu pod nakladništvom Srpske akademije nauka i umetnosti te Instituta za srpski jezik SANU (2020: 7). Rječnik je izrađivao Mihajlo Bojanić, više desetljeća prikupljajući i zapisujući riječi iz razgovorne inačice dubrovačkoga idioma, no preminuo je pa djelo nije uspio dovršiti. Njegov posao nastavila je njegova sestra Rastislava Trivunac. Ivana Lovrić Jović smatra da je ovaj rječnik najbolji leksikografski izvor podataka za dubrovački govor prve polovice dvadesetoga stoljeća (2022: 425). Lovrić Jović smatra pozitivnim odluku da se *Rječnik* transliterira te također navodi kako je Tolja u njemu dobro opisao okolnosti nastanka Bojanićeva izvornika. S druge strane, Lovrić Jović iznosi kritično mišljenje o Toljinu uvodnom dijelu *Rječnika*; smatra da bi djelo bilo uspješnije bez uvodnog dijela, zbog neprimjerene metodologije i nedostatka poznavanja stručne literature. Također, Lovrić Jović naglašava da se kritike odnose samo na uvodni dio *Rječnika*, a ne na sam sadržaj (2022: 430).

Na leksičkim podacima koji se nalaze u *Rječniku dubrovačkoga govora* temelji se ovaj rad i zahvaljujući ovom rječniku moći će se dati sažet uvid u suvremeno stanje dijela leksika dubrovačkoga govora. Istraživanje aktualnosti odabranoga leksika dubrovačkoga govora bit će provedeno izradom i provedbom upitnika o poznavanju i uporabi leksema zabilježenih u rječniku. Cilj ovog rada jest uvidjeti kakvo je stanje dubrovačkoga leksika zabilježena u *Rječniku dubrovačkoga govora* (semantička polja: flora i fauna) u današnjici s obzirom na aktualnost njegove upotrebe među stanovnicima na dubrovačkom području.

4.1. Grada i struktura *Rječnika dubrovačkoga govora*

Nikola Tolja u svojem izdanju rječnika navodi da je dubrovački govor, kao i svaki drugi, promjenjiva dinamična kategorija (2020: 13). Svakodnevno se stvaraju nova obilježja govora i novi leksemi koji istiskuju stare. Tolja također navodi da su se bitne promjene u dubrovačkom govoru vjerojatno mogle uočiti svakih 100 do 150 godina. U ovom rječniku zabilježeno je oko 11 000 natuknica. Gotovo svi leksemi navedeni u rječniku zabilježeni su na području Grada, točnije na prostoru od Kantafiga do Svetog Jakova, a manji broj leksema potječe s područja izvan grada; ti leksemi ne potječu iz Grada niti su u njemu rabljeni.⁶ Neka od izvangradskih naselja/općina čiji su leksemi zabilježeni u ovome rječniku jesu: Ponikve,

⁶ Ovdje se pod terminom „Grad“ misli na područje Dubrovnika od Kantafiga do Svetog Jakova.

Konavle, Orašac, Župa dubrovačka, Ston, Mljet, Lopud i druga (Tolja, 2020: 29). Tolja ističe kako se sabrana građa odnosi na prvu polovicu 20. stoljeća, što ne znači da je sva građa nastala u tom periodu, već se dotad održala i bila dijelom dubrovačkoga govora. „Posvećena je izuzetna pozornost utvrđivanju i predočavanju identiteta svake natuknice. Natuknice su temeljno opisane s aspekta jezičnog standarda; označeni su pripadajući naglasci u svim naglašenim slogovima, kao i sve zanaglasne dužine u slogovima koji ih posjeduju, označen je status svake natuknice unutar vrste riječi kojoj pripada“ (Tolja, 2020: 31). Bojanić i Trivunac rječnik su obogatili i primjerima rečenica kojima se daje uvid u dubrovački komunikacijski kontekst pa je tako uz svaku natuknicu navedena i ogledna rečenica kojom korisnik rječnika može dobiti predodžbu o uporabi određenog leksema. Neke od odrednica koje su navedene uz pojedini leksem jesu i njegove istoznačnice (ako postoje), porijeklo leksema i slično. Osim samih leksema, u rječniku je zabilježeno i mnogo frazema.

Izdvajam jednu natuknicu iz *Rječnika dubrovačkoga govora* (Tolja, 2020: 99):

akomòdat, -ān svr. (tal. accomodare)

I. *urediti, prilagoditi, zadovoljiti.* – Akomòdaćemo tō nēkāko.

II. *snaći se, izaći na kraj, biti silom prilika zadovoljan.* – Òvō van je kòmīn, a ví se akomòdājte kako znáte.

Ova natuknica uzeta je kao primjer izgleda rječničkoga članka u *Rječniku dubrovačkoga govora*. Natuknica je u kanonskom obliku, tj. glagol je napisan u infinitivu. Naveden je prezentski nastavak i glagolski vid, porijeklo leksema te dva različita značenja uz oprimjerenja.

5. ISTRAŽIVANJE AKTUALNOSTI LEKSEMA ZABILJEŽENIH U RJEČNIKU DUBROVAČKOGA GOVORA

Nakon obrade pojmova važnih za razumijevanje stanja i položaja dubrovačkoga govora provedeno je istraživanje aktualnosti leksema zabilježenih u *Rječniku dubrovačkoga govora*. Istraživanjem se dobiva uvid o uporabi tih leksema među izvornim govornicima dubrovačkoga govora⁷ u današnjici.

5.1. Cilj i metodologija istraživanja

Činjenica da je dubrovački govor, kao i svaki drugi govor, dinamičan i podložan promjenama, temelj je ovoga istraživanja. Glavni cilj ovoga istraživanja jest utvrditi koliko su leksemi zabilježeni u *Rječniku dubrovačkoga govora* aktualni danas, to jest upotrebljavaju li ih izvorni govornici. Izvorni govornici mjerodavni su kada je u pitanju aktualnost uporabe leksika pojedinoga govora.

Istraživanje je provedeno u svibnju 2023. godine putem internetskog upitnika. U ispunjavanju upitnika sudjelovale su tri skupine ispitanika: 1. izvorni govornici dubrovačkoga govora mlađi od 30 godina, 2. izvorni govornici dubrovačkoga govora stariji od 30 godina te 3. ostali ispitanici koji nisu izvorni govornici dubrovačkoga govora. Kao što je već navedeno, metoda istraživanja bila je internetski upitnik (v. **Prilog 1**).

U prvom dijelu upitnika od ispitanika se tražilo da navedu spol, dob, mjesto rođenja, mjesto rođenja majke, mjesto rođenja oca te mjesto u kojem su proveli najveći dio života. Prvi, opći dio pomaže pri selekciji i kategoriziranju ispitanika u skupine.

U drugom dijelu upitnika bile su navedene riječi zabilježene u *Rječniku dubrovačkoga govora*. Upitnik se sastojao od ukupno trideset riječi iz semantičkih polja flore i faune. Također, pretpostavka je da su u upitniku zastupljene više korištene te manje korištene riječi koje pripadaju dubrovačkom govoru kako bi se uspješno mogli implementirati rezultati hipoteza i očekivanja. Zadatak ispitanika bio je navesti značenje svake od trideset riječi na standardnom hrvatskom jeziku, ako im je poznato. Nakon toga, od ispitanika se tražilo da na skali brojevima od 1 do 3 ocijene koliko često rabe ponuđenu riječ u svakodnevnoj komunikaciji, pri čemu 1 označava „uopće ne rabim“, 2 znači „ponekad rabim“, a 3 znači „učestalo rabim“. Od ispitanika se također tražilo da naznače poznaju li osobu koja tu riječ rabi u svome govoru: ponuđene su im tri opcije: „da“, „ne“ i „nisam siguran“. Posljednji dio upitnika bio je odjeljak za komentare u koji su ispitanici mogli napisati komentar o nekoj

⁷ Napomena: pojam „izvorni govornici dubrovačkoga govora“ i pojam „Dubrovčani“ ovdje su istovjetni pojmovi.

riječi (npr. o izgovornoj inačici riječi) ili o upitniku općenito. Ispunjavanje upitnika nije bilo vremenski ograničeno, a vrijeme predviđeno za cjelokupno rješavanje bilo je oko deset minuta.

Internetski upitnik ispunila su 183 ispitanika. Sva 183 upitnika temeljito su analizirana te iz analize nije izostavljen ni jedan odgovor. Kriteriji koji su trebali biti ispunjeni kako bi upitnik bio valjan bili su sljedeći: ispunjena kategorija osobnog rabljenja riječi u svakodnevnoj komunikaciji (nevažno kojim odgovorom) te ispunjena kategorija poznavanja osobe koja tu riječ rabi u svome govoru (nevažno kojim odgovorom). Ti uvjeti vrijedili su za svih trideset riječi. Što se tiče značenja riječi, ukoliko ga nisu znali, ispitanici nisu bili obvezatni upisati ga u za to predviđeno polje. Ukoliko je ispitanik ostavio polje za odgovor prazno, podrazumijeva se da nije upoznat s određenom riječi ili se s njome pak susreo, ali ne zna njezino značenje. Što se tiče općeg dijela, ispitanici nisu mogli nastaviti ispunjavanje upitnika bez unošenja svoga spola, dobi, mjesta rođenja, mjesta rođenja majke, mjesta rođenja oca te mjesta u kojemu su proveli najveći dio života. Kao što je navedeno, svrha ovoga dijela upitnika bila je svrstavanje ispitanika u skupine. Dakle, za sveukupnu analizu rezultata obuhvaćena su sva 183 ispitanika. Za evaluaciju podataka korišteni su rezultati internetskog upitnika u *Google obrascima* te program *Excel*.

5.2. Istraživačke hipoteze

Prije provedbe i interpretacije rezultata istraživačkoga dijela rada, postavljene su sljedeće hipoteze⁸:

H1: izvorni govornici dubrovačkoga govora stariji od 30 godina prepoznat će značenje većeg broja riječi od izvornih govornika dubrovačkoga govora mlađih od 30 godina;

H2: izvorni govornici dubrovačkoga govora koji pripadaju objema skupinama bit će uspješniji u prepoznavanju riječi koje se danas češće rabe u dubrovačkom govoru od onih koje se rabe rjeđe;⁹

H3: riječi u upitniku većinom su još uvijek dio dubrovačkoga govora i rabe se na dubrovačkom području u današnjici;

⁸ Hipoteza je glavna ideja istraživačkog rada. Hipoteza je neka činjenica ili pretpostavka koja se postavlja prije provođenja istraživanja, a zatim se ona potvrđuje ili opovrgava nakon što je istraživanje provedeno u potpunosti (Zelenika, 2000: 415).

⁹ Podjela riječi na one koje su češće rabljene te na one koju su rjeđe rabljene u dubrovačkom govoru uspostavljena je osobnim odabirom sastavljača upitnika i nije znanstveno dokazana. Takva podjela napravljena je u svrhu postavljanja hipoteze (*H2*). Sastavljač upitnika jest autor ovoga rada, ujedno izvorni govornik dubrovačkoga govora.

H4: treća skupina ispitanika neće uspješno protumačiti značenje velikog broja riječi, izuzevši one riječi čije će značenje moći otkriti uočavanjem sličnosti (npr. neka će riječ postavljena u upitniku vrlo vjerojatno biti slična riječi koja se rabi u govoru ispitanika).

Primarni cilj ovog istraživanja jest utvrditi aktualnost leksema zabilježenih u *Rječniku dubrovačkoga govora*. Pretpostavka je da će izvorni govornici dubrovačkoga govora stariji od 30 godina prepoznati više riječi od izvornih govornika mlađih od 30 godina. Upravo kategorija dobi može biti ključan čimbenik takve pretpostavke. S obzirom na to da je svaki govor, pa tako i dubrovački govor, podložan učestalim promjenama i da se tako i sam dubrovački govor zasigurno značajno promijenio u 21. stoljeću, vrlo je moguće da će stariji izvorni govornici prepoznati više riječi zabilježenih u *Rječniku*. Kako je navedeno, sve riječi u upitniku pripadaju semantičkom polju flore i faune, međutim riječi su poredane tako da se neke riječi (one koje su pojavljuju pri početku upitnika) smatraju uporabno frekventnijima od preostalih (one koje se pojavljuju pri kraju upitnika).¹⁰ Među frekventnijim riječima nalaze se riječi kao što su: *balančana, pomadora, spinać, kokot* itd., dok se među onima koje se smatraju uporabno manje frekventnima mogu pronaći *čukundruk, vintuša, lala* itd. Također, u istraživanje su uključeni i oni govornici hrvatskoga koji nisu s dubrovačkoga područja. Njihovo sudjelovanje u istraživanju ogleda se u dobivanju uvida u poznavanje leksema dubrovačkoga govora izvan Dubrovnika i okolice. Odgovori koje će dati ispitanici koji nisu s dubrovačkoga područja pokazat će postoje li sličnosti između riječi koje pripadaju dubrovačkome govoru i riječi koje pripadaju govoru ispitanika, te ukoliko postoje, kakve su one, i kako su ispitanici uspjeli protumačiti značenje pojedine riječi u upitniku. U konačnici, kada se evaluiraju svi dobiveni odgovori, moći će se zaključiti jesu li riječi zabilježene u *Rječniku dubrovačkoga govora* aktualne u dubrovačkom govoru.

5.3. Rezultati istraživanja

Ovaj dio rada namijenjen je prikazu rezultata istraživanja. Rezultati koji će biti evaluirani i interpretirani jesu: 1) rezultati koji se odnose na odgovore koje su ispitanici ponudili u pitanjima gdje se od njih tražilo da navedu značenje određene riječi navedene u upitniku, 2) rezultati koji se odnose na uporabu riječi u svakodnevnom govoru i 3) rezultati koji impliciraju poznaju li ispitanici neku osobu koja u svome govoru rabi riječi koje su navedene u upitniku. Od sveukupno trideset (30) ispitanih i analiziranih riječi, rezultati za njih

¹⁰ Vidi fusnotu 7.

pet (5) prikazat će se detaljno. Te su riječi sljedeće: *balančana*, *pomadora*, *čuše*, *čukundruk* te *mliječer*. Rezultati preostalih 25 riječi bit će prikazani sumarno.

5.3.1. *Balančana*

Glavni zadatak koji je ispitanicima postavljen u upitniku bilo je prepoznavanje leksika dubrovačkoga govora. Kako je istaknuto, ispitanici su, za riječi koje su bile navedene u upitniku, trebali navesti njihovo značenje na hrvatskome standardnom jeziku. Odgovori su bili raznoliki, a prilikom njihove provjere kao točan odgovor prihvaćao se onaj odgovor koji nudi odgovarajuću istoznačnicu na hrvatskome standardnom jeziku, uključujući i odgovore koji nisu pravopisno točni.

Prva riječ za koju će biti predstavljeni rezultati jest *balančana*. Od 183 ispitanika zabilježeno je 155 odgovora za značenje riječi *balančana* na hrvatskome standardnom jeziku. Od 155 ispitanika koji su dali odgovor, njih 142 dala su točan odgovor, a to je *patlidžan*, uz napomenu da su se priznavali pravopisno pogrešni odgovori kao što su *patliđan*, *patlidjan*, *patlidzan* i slično. Od 142 točna odgovora, 108 jesu odgovori izvornih govornika dubrovačkoga govora, od kojih 60 pripada prvoj skupini (izvorni govornici dubrovačkoga govora mlađi od 30 godina), a 48 pripada drugoj skupini (izvorni govornici dubrovačkoga govora stariji od 30 godina); točan odgovor dala su i 34 ispitanika koja pripadaju trećoj skupini (svi oni koji nisu s dubrovačkoga područja). Ispitanici treće skupine koji su ponudili točan odgovor bili su većinom stanovnici Splita i okolice, Zadra te Zagreba i okolice. Odgovor nije dalo 28 ispitanika. Među njima se nalaze ispitanici iz svih triju skupina. Zabilježeno je i 13 netočnih ili nedovoljno preciznih odgovora, među kojima su sljedeći: *balančana*, *balancana*, *tikvica* te *ne znam*. Ispitanici koji su napisali *balančana* izvorni su govornici dubrovačkoga govora pa se može pretpostaviti da su znali koji je pojam u pitanju, ali nisu znali njegov standardni naziv. Ispitanici koji su za odgovor naveli *balancana* ustvari su naveli inačicu iz svoga govora, što dovodi do zaključka da su znali značenje riječi *balančana* jer je ta riječ slična inačici u njihovu govoru. Prvi ispitanik koji je za odgovor naveo *tikvica* potječe iz okolice Šibenika pa se može pretpostaviti da je pretpostavio o kojoj se vrsti povrća radi, s obzirom na to da su *tikvica* i *patlidžan* srodne vrste povrća. Zanimljivo je da je jedno od dvoje ispitanika koji su odgovorili *tikvica* izvorni govornik dubrovačkoga govora mlađi od 30 godina što svjedoči da ipak postoje mlađi govornici koji nisu upoznati s riječi *balančana*. Unatoč tome, prema rezultatima, više točnih odgovora zabilježeno je u prvoj

skupini izvornih govornika dubrovačkoga govora, ali je znatan broj točnih odgovora i u drugoj skupini.

Sljedeća kategorija koja je bila zastupljena u upitniku, a koja je bila obvezna za sve ispitanike jest uporaba navedene riječi u svakodnevnom govoru. Činjenica da je ova kategorija bila obvezna implicira da je svih 183 ispitanika dalo odgovor, od čega se 26 ispitanika izjasnilo kako uopće ne rabi riječ *balančana* u svome svakodnevnom govoru. Svi ispitanici koji su dali takav odgovor pripadaju trećoj skupini ispitanika, tj. nisu s dubrovačkoga područja. Ukupno 20 ispitanika navelo je kako ponekad rabi riječ *balančana* u svakodnevnom govoru. Njih 6 pripada prvoj skupini izvornih govornika dubrovačkog govora, a svega 2 ispitanika pripadaju drugoj skupini. Ostalih 12 ispitanika pripada trećoj skupini, a to su stanovnici Splita, Zadra, Biograda na Moru, Osijeka, Zagreba i drugih gradova. Ukupno 137 ispitanika navelo je kako učestalo rabe riječ *balančana* u svome svakodnevnom govoru; njih 123 pripada prvim dvjema skupinama ispitanika, od čega njih 63 pripada prvoj skupini ispitanika, a 60 drugoj skupini ispitanika. Ostalih 14 ispitanika koji su naveli da rabe riječ *balančana* u svome svakodnevnom govoru jesu stanovnici Korčule, Splita, Zadra, Šibenika, Zagreba i drugih gradova. Vrlo je moguće da rabe ili konkretno naziv *balančana* ili neku sličnu inačicu kao što je *balancana*, što je uobičajen naziv za patlidžan, pogotovo u Dalmaciji.

Kao treće, ispitanici su trebali navesti poznaju li osobu koja rabi tu riječ u svome govoru. Čak 166 ispitanika navelo je kako poznaju osobu koja rabi riječ *balančana* u svome govoru, a među njima su ispitanici iz svih triju skupina, 11 ispitanika navelo je kako ne poznaje nikoga tko rabi tu riječ u svome govoru, a 6 ispitanika nije bilo sigurno u to poznaje li nekoga tko rabi tu riječ. Potonji su ispitanici većinom iz Splita i okolice, iako je važno napomenuti kako je među njima i jedan ispitanik iz Dubrovnika, mlađi od 30 godina. Prema ovim rezultatima može se utvrditi da je riječ *balančana* još uvijek u uporabi u dubrovačkome govoru, i među mlađim i među starijim govornicima, a zbog sličnih inačica te riječi, koje postoje u drugim govorima, prepoznali su je i mnogi govornici koji nisu s dubrovačkoga područja, većinom oni koji žive u južnim dijelovima Hrvatske.

5.3.2. Pomadora

Sljedeća riječ za koju će biti prikazani detaljni rezultati jest *pomadora*. Od 183 ispitanika dobivena su 162 odgovora za značenje riječi *pomadora* na hrvatskome standardnom jeziku. Od 162 ispitanika koja su dala odgovor, njih 154 dala su točan odgovor, a to je *rajčica*, uz napomenu da su se priznavali pravopisno pogrešni odgovori (primjerice *rajcica*). Također

se kao valjani odgovori prihvaćaju i oni odgovori u kojima su ispitanici naveli hrvatski standardni naziv *rajčica* te su uz njega napisali i inačicu iz svoga govora, npr. *poma*, *pomidora* i slično. Od 154 točna odgovora, 101 odgovor dali su izvorni govornici dubrovačkoga govora, od kojih 60 pripada prvoj skupini ispitanika, a 51 pripada drugoj skupini. Točan odgovor dala su i 43 ispitanika koja pripadaju trećoj skupini. Ispitanici iz treće skupine koji su dali točan odgovor bili su većinom stanovnici Splita i okolice, Zadra, Šibenika te Zagreba i okolice. Odgovor nije dao 21 ispitanik. Zabilježeno je samo 8 netočnih odgovora među kojima su sljedeći: *paradajz*, *pomidora*, *pomadora*, *pomidor* te *da*. Ispitanik koji je napisao *pomadora* izvorni je govornik dubrovačkoga govora pa se pretpostavlja da je znao o kojemu je pojmu riječ, ali nije znao navesti standardni naziv. Ispitanici koji su za odgovor naveli *pomidora* i *pomidor* ustvari su naveli inačicu iz svoga govora, što dovodi do zaključka da su znali značenje riječi *pomadora* jer je ta riječ slična inačici prisutnoj u njihovu govoru ili su upoznati s inačicom prisutnom u dubrovačkome govoru; odgovor *paradajz* također je jedan od nestandardnih odnosno dijalektalnih naziva za rajčicu. Ispitanik koji je za odgovor naveo *da* vjerojatno je pogrešno protumačio način davanja odgovora jer je i za mnoge druge riječi pisao isti odgovor. S obzirom na to da je taj ispitanik Dubrovčanin i da pripada drugoj skupini, može se pretpostaviti da je upoznat s tom riječi i da zna njezino značenje. Riječ *pomadora* ističe se kao riječ na koju je u upitniku dano najviše odgovora, od kojih je samo 8 netočnih. Ti nas rezultati dovode do zaključka da značenje riječi *pomadora* na standardnome hrvatskom jeziku znaju ne samo govornici koji pripadaju objema skupinama izvornih govornika već i mnogi među ostalim ispitanicima, a tomu je vjerojatno najveći razlog to što imaju sličnu inačicu iste riječi u svome govoru.

Sljedeća kategorija koja je bila zastupljena u upitniku, a koja je bila obvezna za sve ispitanike, jest uporaba navedene riječi u svakodnevnom govoru. Kako je navedeno, budući da je ova kategorija obvezna, svih 183 ispitanika dalo je odgovor; 26 ispitanika izjasnilo se kako uopće ne rabi riječ *pomadora* u svome svakodnevnom govoru, a svi ispitanici koji su dali taj odgovor pripadaju trećoj skupini. Da ponekad rabe riječ *pomadora* u svakodnevnom govoru navelo je 11 ispitanika; njih 10 pripada trećoj skupini ispitanika, dok samo 1 ispitanik pripada prvoj skupini. Ostalih 146 ispitanika pripada prvim dvjema skupinama i oni su naveli kako učestalo rabe riječ *pomadora* u svome svakodnevnom govoru. Među njima su se pronašli i ispitanici iz treće skupine. To su pretežno ispitanici iz Šibenika i Zadra.

Treća kategorija bilo je poznavanje osobe koja rabi riječ *pomadora* u svome govoru. Čak 177 ispitanika navelo je kako poznaju osobu koja rabi riječ *pomadora* u svome govoru, a među njima su ispitanici iz svih triju skupina; 4 ispitanika navela su kako ne poznaju nikoga

tko rabi tu riječ u svome govoru, a 2 ispitanika navela su da nisu sigurna. Jedan ispitanik je iz Splita, a drugi iz Slunja.

Prema ovim rezultatima može se utvrditi da je riječ *pomadora* još uvijek u uporabi u dubrovačkome govoru, i među mlađim i među starijim govornicima, a zbog sličnih inačica te riječi, koje postoje u drugim govorima, prepoznala ju je i većina ispitanika treće skupine, među kojima su se neki izjasnili da ovu riječ i rabe.

5.3.3. Čuše

Treća riječ za koju će biti prikazani detaljni rezultati jest *čuše*. Od 183 ispitanika dobivena su 102 odgovora za značenje riječi *čuše* na hrvatskome standardnom jeziku. Od 102 ispitanika koja su dala odgovor, njih 51 dali su točan odgovor: *magarac*. Uz ovu, priznate su i druge inačice koje su ispitanici naveli kao odgovor: *magarica*, *magare*, *ženka magarca* i sl. Ovo je jedan od zanimljivijih primjera jer su ispitanici ponudili mnogo raznovrsnih odgovora. Od 51 točnog odgovora, 50 je odgovor izvornih govornika dubrovačkoga govora, od kojih 15 pripada prvoj, a 35 drugoj skupini ispitanika. Samo je 1 ispitanik koji pripada trećoj skupini ponudio točan odgovor (v. **Prilog 2**). Taj je ispitanik najveći dio života proveo u Budimpešti, ali je rodom iz Dubrovnika. Čak 81 ispitanik uopće nije naveo odgovor. Zabilježen je 51 netočan odgovor. Među netočnim odgovorima nalaze se sljedeći: *mazga*, *mula*, *ždrijebe*, *mladi konj* i sl. Ispitanika koji su kao odgovor naveli *ne znam* bilo je 23, a među njima su ispitanici iz svih triju skupina, iako prevladavaju ispitanici iz prve skupine što je pokazatelj da je riječ *čuše* manje poznata mlađim izvornim govornicima. Izvorni govornici koji pripadaju objema skupinama također su oni koju su naveli odgovore kao što su *mazga*, *mula*, *ždrijebe* i *mladi konj*, iz čega možemo zaključiti da su otprilike znali o kojoj je vrsti životinje riječ, ali nisu bili sasvim sigurni.

Od 183 ispitanika, 133 su se izjasnila kako uopće ne rabe riječ *čuše* u svome svakodnevnom govoru; 54 ispitanika pripadaju prvoj skupini, 28 ih pripada drugoj, a 51 ispitanik pripada trećoj skupini. Da ponekad rabe riječ *čuše* u svakodnevnom govoru navela su 23 ispitanika. To su ispitanici iz prvih dviju skupina te ispitanik iz treće skupine koji je rodom iz Dubrovnika pa je moguće da je tu riječ rabio prije nego što se odselio iz Dubrovnika. Samo 27 ispitanika navelo je kako rabe riječ učestalo. To su većinom ispitanici koji pripadaju drugoj skupini te nekolicina koja pripada prvoj skupini. Među ispitanicima koji su naveli da rabe riječ *čuše* učestalo u svome govoru nije se pronašao nijedan ispitanik iz treće skupine.

Prilikom navođenja poznavanja osobe koja rabi riječ *ćuše* u svome govoru, 58 ispitanika dalo je potvrđan odgovor. Prvoj skupini pripada 21 ispitanik, 36 ispitanika pripada drugoj skupini, a 1 ispitanik pripada trećoj skupini; 42 ispitanika su navela kako nisu sigurna poznaju li osobu koja rabi ovu riječ u svome govoru; 83 ispitanika navela su da ne poznaju osobu koja rabi ovu riječ u svome govoru; među potonjima su ispitanici iz svih triju skupina.

Prema ovim rezultatima može se utvrditi da je riječ *ćuše* još uvijek u uporabi u dubrovačkome govoru, više među starijim govornicima i nešto manje među mlađima, te da su izvorni govornici s tom riječi više upoznati, nego što je rabe. S obzirom na to da je samo jedan ispitanik iz treće skupine, i to onaj koji je rodom iz Dubrovnika, naveo točan odgovor, može se ustvrditi kako je riječ *ćuše* danas poprilično nepoznata ostatku Hrvatske.

5.3.4. *Čukundruk*

Sljedeća riječ koja će biti analizirana jest *čukundruk*. Od 183 ispitanika zabilježeno je 69 odgovora za značenje riječi *čukundruk* na hrvatskome standardnom jeziku. Od 69 ispitanika koji su dali odgovor, samo njih 13 navelo je točan odgovor, koji je prema rječniku *cikla*. Svih 13 točnih odgovora dali su izvorni govornici dubrovačkoga govora, od kojih samo 1 pripada prvoj skupini, a preostalih 12 pripada drugoj skupini ispitanika. Nijedan ispitanik koji pripada trećoj skupini nije ponudio točan odgovor. Odgovor nije dalo 114 ispitanika. Zabilježeno je 56 netočnih odgovora. Njih 45 je navelo da ne znaju što znači riječ *čukundruk*, što znači da se uz 114 praznih odgovora velik broj danih odgovora može smatrati takvima jer su ispitanici odgovarali *ne znam*, *ne*, *?* i sl. Uz nekolicinu odgovora ispitanika treće skupine, većina ovakvih odgovora dolazi od izvornih govornika iz obiju skupina. Jedan ispitanik koji pripada drugoj skupini naveo je kako je riječ čuo, ali ne zna njezino značenje. Ovi odgovori impliciraju da je riječ *čukundruk* zasigurno prisutna u dubrovačkome govoru, ali je upotrebljava manji broj govornika. Prema odgovorima ispitanika može se zaključiti da su riječ čuli, što znači da se ona rabi, ali je oni konkretno ne rabe pa iz toga razloga ne znaju njezino značenje. Preostalih 11 netočnih odgovora čine: *repa*, *repica*, *atričoke*, *šćerna repa*, *kravlja repica*, *vrsta povrća*, *štap*, *mrav*, *predak* te *šukundjed* (×2). Ovi netočni odgovori mogli bi također sugerirati da su ispitanici čuli za riječ *čukundruk*, što znači da se ta riječ još uvijek rabi, ali je ispitanici koji su ispunili upitnik većinom ne rabe. Dva ispitanika koja su za odgovor navela *šukundjed* pripadaju trećoj skupini i to su ispitanici iz Kutine i Šibenika. Može se naslutiti da ih je riječ *čukundruk* zvukovno asocirala na riječ *šukundjed*.

Od 183 ispitanika 174 su se izjasnila kako uopće ne rabe riječ *čukundruk* u svome svakodnevnom govoru i to su ispitanici koji pripadaju svima trima skupinama. Svega 6 ispitanika navelo je kako ponekad rabe riječ *čukundruk* u svakodnevnom govoru. To su ispitanici iz druge skupine. Samo 3 ispitanika navela su da učestalo rabe riječ *čukundruk* u svome svakodnevnom govoru i to su također ispitanici koji pripadaju drugoj skupini, a među njima su najstariji ispitanici koji su sudjelovali u upitniku. Ovo nas dovodi do zaključka da riječ *čukundruk* upotrebljavaju najstariji govornici dubrovačkoga govora, dok oni mlađi ili uopće nisu čuli za nju ili pak jesu, ali je ne rabe.

Na upit poznaju li osobu koja rabi riječ *čukundruk* u svome govoru, 15 ispitanika odgovorilo je potvrdno. Među njima su ispitanici iz prvih dviju skupina te jedan ispitanik iz treće skupine koji je iz Zagreba. Čak 136 ispitanika izjasnilo se kako ne poznaju osobu koja rabi ovu riječ, a 32 ispitanika nisu sigurna poznaju li osobu koja rabi riječ.

Prema dobivenim rezultatima, može se zaključiti da je riječ *čukundruk* jedna od riječi iz ovoga upitnika koje su danas u manjoj upotrebi među izvornim govornicima dubrovačkoga govora. Također, govornici koji rabe ovu riječ većinom su oni koji pripadaju drugoj skupini ispitanika i to najstariji. Kada se odgovori sumiraju, dolazi se do zaključka da je riječ *čukundruk* u današnje vrijeme izvornim govornicima dubrovačkoga govora više poznata nego što je rabe.

5.3.5. Mliječer

Posljednja riječ za koju će biti provedena detaljna analiza jest *mliječer*. Od 183 ispitanika svega su 62 ponudila odgovor za značenje riječi *mliječer* na hrvatskome standardnom jeziku. Ova je riječ odabrana za detaljnu analizu jer je od 62 navedena odgovora samo 1 odgovor točan, a to je *maslačak*. Taj odgovor naveo je ispitanik koji pripada prvoj skupini ispitanika. 61 odgovor koji su ispitanici naveli bio je netočan. Međutim, ovdje također treba istaknuti činjenicu da je u rječniku Mihajla Bojanića i Rastislave Trivunac navedeno da *mliječer* u standardnom jeziku znači ‘maslačak’, ali nekolicina ispitanika, izvornih govornika dubrovačkoga govora, izjasnila se kako to nije jedino značenje te riječi te kako njima *mliječer* predstavlja bijelu tekućinu, nalik mlijeku, koja izlazi na površinu kad se otkine list maslačka ili smokve. Njih 5 navelo je takav odgovor u nekoliko sličnih inačica. Ostali su to naveli u komentaru na kraju upitnika ili su se naknadno izravno obratili sastavljaču upitnika. S obzirom na to da su izvorni govornici jedno od najboljih vrela za proučavanje nekoga govora, moglo bi se utvrditi da za neke riječi u ovom rječniku, poput riječi *mliječer*, postoji i drugačije

ili prošireno značenje uz ono koje je u rječniku navedeno. Dakle, ovih 5 odgovora ne može se smatrati ni posve točnima, ni posve netočnima. Među preostalim netočnim odgovorima našli su se sljedeći: *mlijeko*, *mljekar*, *mlječika*, *biljka*, a puno je ispitanika kao odgovor navelo *ne znam*. Prema ovome se može zaključiti da ispitanici iz svih triju skupina uglavnom nisu upoznati sa značenjem riječi *mliječer*, a netočni odgovori uglavnom su rezultat sličnosti riječi *mliječer* s nekim drugim riječima u standardnom jeziku (npr. *mlijeko* ili *mljekar*).

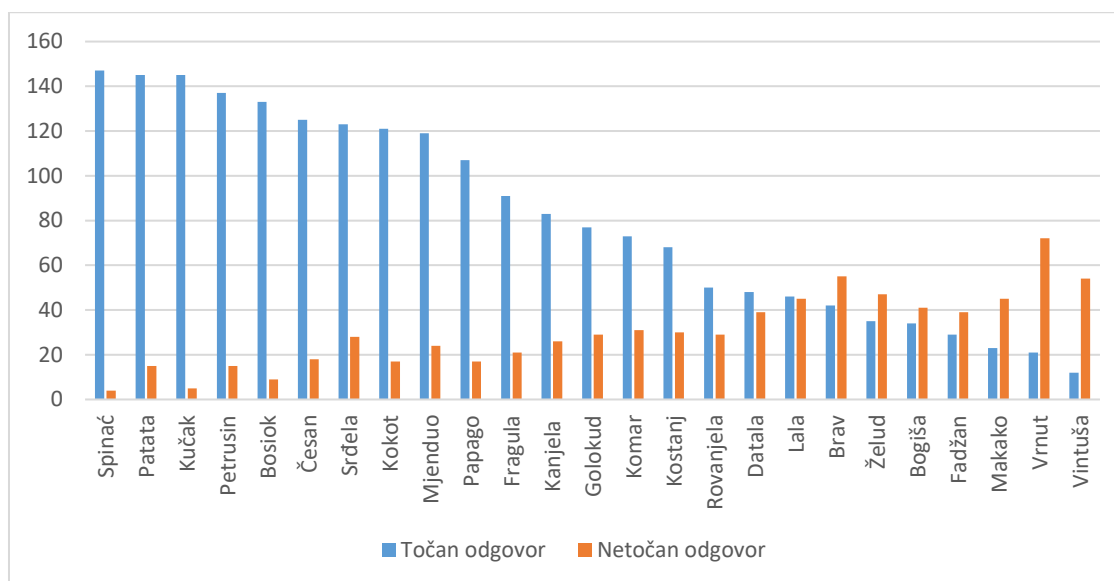
U navođenju uporabe navedene riječi u svakodnevnom govoru, od 183 ispitanika 166 ispitanika izjasnilo se kako uopće ne rabe riječ *mliječer* u svome svakodnevnom govoru, i to su ispitanici koji pripadaju svim trima skupinama. Samo 9 ispitanika navelo je kako ponekad rabi riječ *mliječer* u svakodnevnom govoru. To su ispitanici iz prve i druge skupine. Tek 8 ispitanika, koji pripadaju prvoj i drugoj skupini, navelo je kako učestalo rabi riječ *mliječer* u svome govoru, što nas navodi na zaključak da se ova riječ danas rabi razmjerno rijetko. Također, ispitanici koji su se izjasnili da riječ učestalo rabe, ali nisu naveli njezino točno značenje na standardnom jeziku, vjerojatno ne znaju standardni naziv ili rabe riječ *mliječer* u onome značenju koje je navedeno u analizi danih odgovora ('bijela tekućina' i sl.).

Čak 125 ispitanika izjasnilo se da ne poznaje osobu koja rabi riječ *mliječer* u svome svakodnevnom govoru. Među njima je 41 ispitanik koji pripada prvoj skupini, 48 ispitanika pripada drugoj skupini, a 36 ispitanika pripada trećoj skupini. Također 36 ispitanika nije sigurno poznaje li osobu koja ovu riječ rabi u svome svakodnevnom govoru, a među njima su ispitanici iz svih triju skupina. Ipak, 22 ispitanika navela su kako poznaju osobu koja rabi ovu riječ u svakodnevnom govoru i to su uglavnom ispitanici koji pripadaju drugoj skupini.

5.3.6. Ostali rezultati

Ovaj dio rada daje uvid u sumarni prikaz rezultata istraživanja za preostalih 25 riječi iz upitnika, uz njihov ostvaraj s obzirom na postavljene istraživačke hipoteze.

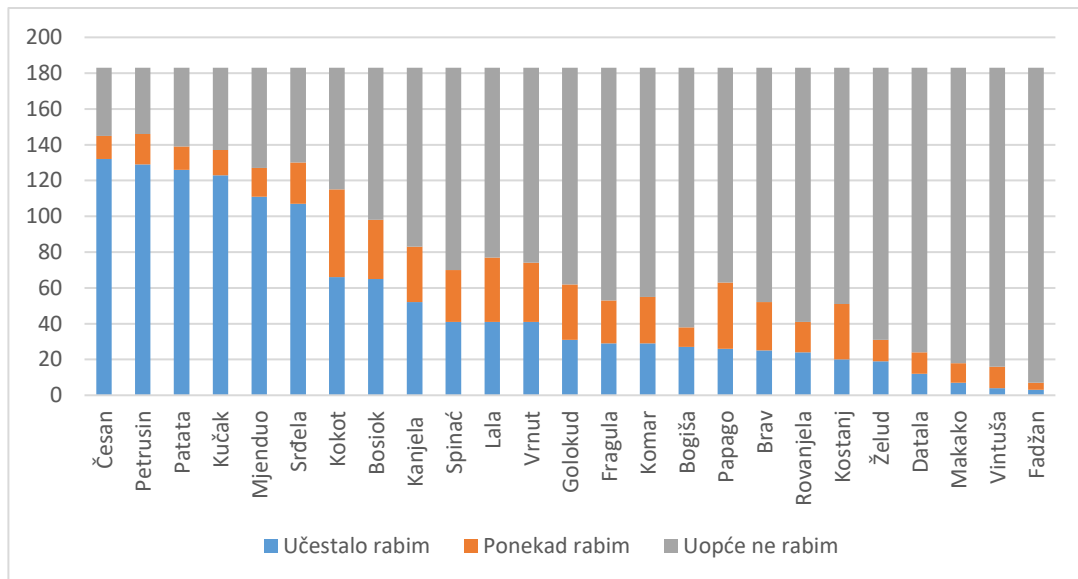
Navodim preostalih 25 riječi koje su bile dio upitnika: *česan* 'češnjak', *patata* 'krumpir', *mjenduo* 'badem', *petrusin* 'peršin', *spinač* 'špinat', *bosiok* 'bosiljak', *kokot* 'pijetao', *kućak* 'pas', *srdela* 'srdela', *brav* 'ovan, ovca', *komar* 'komarac', *papago* 'papagaj', *datale* 'datulja', *fragula* 'jagoda', *golokud* 'kukuruz', *kanjela* 'cimet', *rovanjela* 'rotkivica', *želud* 'žir', *kostanj* 'kesten', *fadžan* 'fazan', *makako* 'majmun', *vintuša* 'tuka', *vrnut* 'skuša', *bogiša* 'perunika' te *lala* 'tulipan'.

Grafikon 1: Poznavanje dubrovačkih riječi

Grafikon 1 daje sumarni prikaz točnih i netočnih odgovora. Riječi kao što su *spinać* (147)¹¹, *patata* (145), *kučak* (145), *petrusin* (137) te *bosiok* (133) riječi su koje se po broju navedenih točnih odgovora izdvajaju kao one riječi koje su poznate izvornim govornicima dubrovačkoga govora, ali i onima koji to nisu (trećoj skupini ispitanika). Prema rezultatima za riječi kao što su *fragula* (91), *kanjela* (83), *komar* (73) i *rovanjela* (50) možemo zaključiti da su te riječi danas na dubrovačkom području u manjoj uporabi, ali se još uvijek rabe. Dubrovačke riječi koje su ispitanicima svih triju skupina bile najmanje poznate, prema rezultatima ovog upitnika, jesu: *želud* (35), *bogiša* (34), *fadžan* (29), *makako* (23) i *vrnut* (21). *Vintuša* je riječ čije je značenje točno navelo samo 12 ispitanika, redom izvornih govornika dubrovačkoga govora.

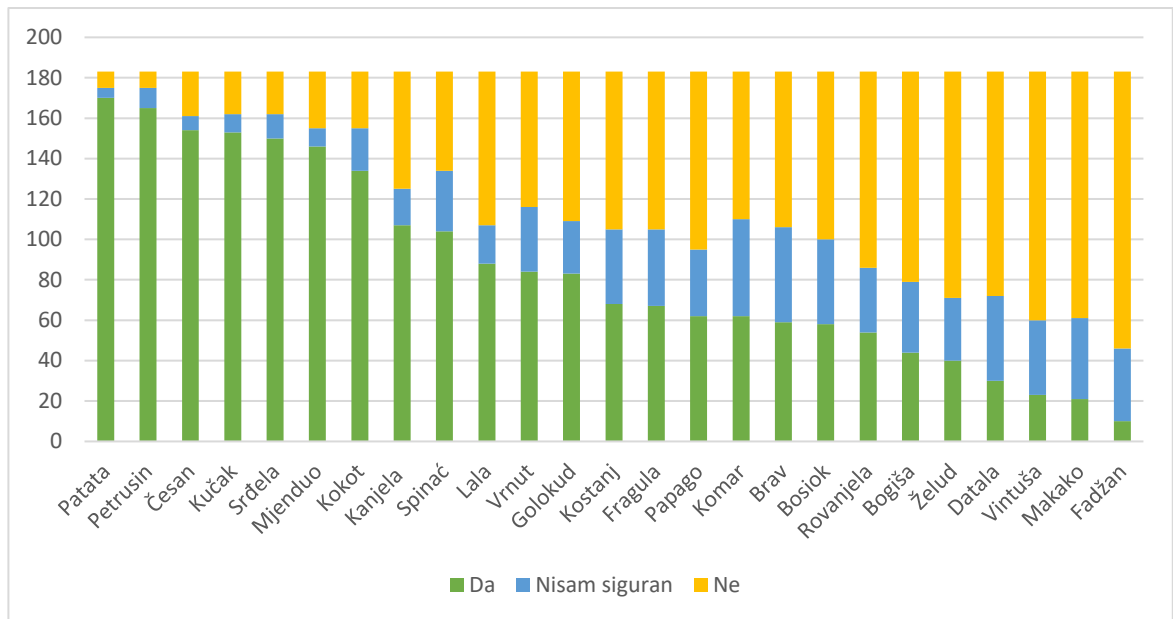
¹¹ Brojevi u zagradama označavaju broj točnih odgovora.

Grafikon 2: Uporaba dubrovačkih riječi

Rezultati koji se odnose na uporabu dubrovačkih riječi među ispitanicima prikazani su u **Grafikonu 2**. Prema rezultatima upitnika, riječi koje su danas najviše u uporabi kod izvornih govornika dubrovačkoga govora jesu: *česan* (132)¹², *petrusin* (129), *patata* (126), *kučak* (123), *mjenduo* (111) te *srđela* (107). Ispitanici koji su se izjasnili da ove riječi učestalo rabe u svome svakodnevnom govoru najvećim su dijelom ispitanici iz prvih dviju skupina, odnosno i mlađi i stariji Dubrovčani. Riječi kao što su *kokot* (66), *kanjela* (52), *vrnut* (41) te *golokud* (31) danas se u Dubrovniku rabe, ali ne u tako velikoj mjeri. Riječi *makako*, *vintuša* i *fadžan* jesu one za koje je manje od 10 ispitanika navelo da ih rabe, a većinom su to Dubrovčani starije životne dobi.

¹² Brojevi u zagradama označavaju broj odgovora *učestalo rabim*.

Grafikon 3: Poznavanje osobe koja rabi dubrovačke riječi u svome govoru

Treće što se tražilo od ispitanika u upitniku bilo je to da navedu poznaju li osobu koja rabi određenu dubrovačku riječ u svome svakodnevnom govoru. Rezultati su vidljivi u **Grafikonu 3**. Riječi za koje je najveći broj ispitanika naveo da poznaje osobu koja ih rabi u svakodnevnom govoru jesu: *patata*, *petrusin*, *česan*, *kučak* i *srđela*; za njih je navedeno 150 i više potvrdnih odgovora. Za riječi *fadžan*, *makako*, *vintuša* i *datala* odabrano je najviše odgovora *ne*, a možemo zamijetiti kako su to upravo one riječi za koje su se ispitanici većinom izjasnili da ih ne rabe i ne znaju njihovo značenje. Dakle, to su riječi koje su danas najmanje zastupljene u dubrovačkome govoru, uz riječi *čukundruk* i *mliječer*. Kako je navedeno u zasebnoj analizi ove riječi, *mliječer* je riječ za koju je zabilježen samo jedan odgovor s njezinim točnim značenjem. Očekivano je dakle da velik broj ispitanika koji je naveo kako tu riječ uopće ne rabi u svome govoru ne poznaje ni osobu koja rabi tu riječ.

Neki su ispitanici na kraju upitnika napisali i komentar sa svojim zapažanjima o riječima u upitniku. Ispitanici su većinom naveli kako su neke riječi koje su navedene u upitniku zastarjele i kako se danas više ne rabe koliko su se možda rabile u prošlosti. Za neke riječi ispitanici su čuli, ali su naveli kako se ne mogu sjetiti njihova značenja na književnom jeziku. Ispitanici su zamijetili kako većina riječi pripada jugu Dalmacije, ali su neke i šire poznate te se mogu primijeniti i u ostatku Hrvatske. Ispitanici su također ukazali na inačice riječi unutar samoga dubrovačkoga govora. Tako su primjerice za riječ *fragola* neki ispitanici naveli da oni rabe inačicu *fragula*, za riječ *mjenduo* rabe riječ *bajam*, inačicu *mjendul* i sl.

6. ZAKLJUČAK

Ovaj rad pisan je u svrhu utvrđivanja aktualnosti leksema dubrovačkoga govora zabilježenih u *Rječniku dubrovačkoga govora* Mihajla Bojanića i Rastislave Trivunac. Kako je navedeno i u samom radu, dubrovački govor mjesni je govor kojim se danas govori na dubrovačkom području od Kantafiga do Svetog Jakova. Kao i svaki drugi govor, dubrovački govor dinamičan je i podložan svakodnevnim promjenama, zbog čega su jezikoslovci u prošlosti bili zainteresirani za njegovo proučavanje. Izdanje *Rječnika dubrovačkoga govora* na kojemu se temelji građa ključna za ovaj rad priredio je Nikola Tolja. Građa koja se u *Rječniku dubrovačkoga govora* nalazi od izrazite je važnosti za njegovo proučavanje. Važno je istaknuti kako je Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje pokrenuo projekt izrade dijakronijskoga rječnika dubrovačkoga govora, a njegova najveća posebnost bit će dostupnost u digitalnom formatu, što će omogućiti brzo i jednostavno korištenje građom i mogućnost njezina dugoročna nadograđivanja i dopunjavanja.

Ključan dio ovog rada jest istraživanje aktualnosti leksema dubrovačkoga govora iz semantičkih polja flore i faune koje je provedeno putem internetskog upitnika u svrhu dobivanja uvida u stanje dubrovačkih leksema među izvornim govornicima u današnjici. U upitniku su sudjelovali i ispitanici iz ostatka Hrvatske kako bi se dobio osnovni uvid u to koliko je dubrovački leksik poznat izvan dubrovačkoga područja.

U istraživačkom djelu ovoga rada postavljene su četiri ključne istraživačke hipoteze. Prva postavljena hipoteza bila je ta da će izvorni govornici dubrovačkoga govora stariji od 30 godina prepoznati značenje većeg broja riječi od izvornih govornika dubrovačkoga govora mlađih od 30 godina. Prema dobivenim rezultatima, obje skupine ispitanika prepoznale su podjednak broj riječi, ali kada su u pitanju riječi za koje se ispostavilo da se rjeđe rabe, rezultati su pokazali kako ih rabe Dubrovčani stariji od 30 godina. To je jedina značajnija razlika u rezultatima prve i druge skupine ispitanika. Prema drugoj hipotezi izvorni govornici dubrovačkoga govora iz obiju skupina trebali bi biti uspješniji u prepoznavanju riječi koje se danas više rabe u dubrovačkom govoru od onih koje se rabe rjeđe. Ova je hipoteza u potpunosti potvrđena na temelju rezultata svih 30 riječi iz ovoga upitnika. Treća je hipoteza kako su riječi zastupljene u upitniku većinom još uvijek dio dubrovačkoga govora i rabe se na dubrovačkom području u današnjici. Ova je hipoteza također velikim dijelom potvrđena, uz iznimke kao što su riječi *fadžan*, *makako*, *vinčuša*, *datala*, *čukundruk* i *mliječer* koje se više gotovo i ne rabe. Posljednja je hipoteza da treća skupina ispitanika (oni koji nisu izvorni govornici dubrovačkoga govora) neće uspješno protumačiti značenje velikog broja riječi,

osim onih čije će značenje moći otkriti uočavanjem sličnosti. Rezultati upitnika to su i potvrdili. Riječi kao što su *pomadora*, *balančana*, *česan* i *srđela* u velikom su broju bile prepoznate od ispitanike treće skupine koji su često navodili inačice iz svoga govora. To su bili većinom stanovnici s juga Hrvatske.

Sveukupni su rezultati u skladu s očekivanjima i otkrivaju dinamiku dubrovačkoga govora. Značenje većine riječi zastupljenih u upitniku bilo je prepoznato od izvornih govornika dubrovačkoga govora, ali postoji i nekoliko riječi čije su značenje prepoznali rijetki. Ovo nas dovodi do zaključka da u dubrovačkom govoru dolazi do promjene leksika, a ključan faktor zbog kojih promjena nastaje jest vrijeme. One riječi koje su prepoznate u malom broju, prepoznate su od starijih Dubrovčana, po čemu se može zaključiti da s dolaskom mlađih generacija neke dubrovačke riječi gube na važnosti i sve se manje rabe. Takva je situacija vjerojatno i s mnogim riječima zabilježenima u *Rječniku dubrovačkoga govora* koje nisu bile uključene u upitnik.

Moguće je da će rezultat promjena i dinamičnosti dubrovačkoga govora biti prestanak uporabe nekih aktualnih riječi. S takvim se stanjem susreće svaki pojedini govor. Nadalje, pod utjecajem standardnoga jezika mnogi mladi, školovani ljudi dobivaju naviku uporabe standardnih hrvatskih riječi umjesto onih koje pripadaju njihovom mjesnom govoru. Zbog toga je izrazito važno očuvati riječi koje pripadaju dubrovačkome govoru, jer ga one oplemenjuju i čine ga posebnim i autentičnim, a ovaj rad pokazao je koje su starije dubrovačke riječi iz semantičkih polja flore i faune blizu nestajanja.

7. POPIS LITERATURE

1. Budmani, Pero. 1883. „Dubrovački dijalekat, kako se sada govori.“ *Rad JAZU*, 65, 155–179.
2. Lovrić Jović, Ivana. 2022. „Dubrovačke leksičke stogodišnjakinje“. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 48 (1), 425–432.
3. Lovrić, Jović, Ivana. 2014. *O starome dubrovačkom govoru nazbilj: jezična analiza dubrovačkih frančezarija*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
4. Mladošić, Davor; Milošević, Maja. 2011. *Naški dubrovački rječnik*. Dubrovnik: Verbum publicum.
5. Samardžija, Marko. 2019. *Hrvatska leksikografija: od početaka do kraja XX. stoljeća*. Zagreb: Matica hrvatska.
6. Tolja, Nikola (prir.). 2020. *Rječnik dubrovačkoga govora*. Dubrovnik: vlastita naklada.
7. Zelenika, Ratko. 2000. *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.

MREŽNI IZVORI

1. Poveznica 1. Državni zavod za statistiku (2021). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova: Stanovništvo po gradovima/općinama*. URL: <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> [pristup: 29. 04. 2023.].
2. Poveznica 2. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Projekti u okviru osnovne djelatnosti: Rječnik dubrovačkoga govora. Voditelj: dr. sc. Ivana Lovrić Jović. URL: <http://ihjj.hr/projekt/rjecnik-dubrovackoga-govora/100/> [pristup: 29. 04. 2023.].
3. Poveznica 3. Nodari, Maja. 2017. *Sažeti pregled povijesti područja Dubrovačko-neretvanske županije*. Dubrovnik. URL: <file:///C:/Users/KORISNIK/Downloads/Maja%20Nodari%20-%20Sa%20C5%BEeti%20pregled%20povijesti%20podru%20C4%8Dja%20Dubrova%20C4%8Dko-neretvanske%20C5%BEupanije.pdf> [pristup: 07. 05. 2023.].

8. PRILOZI

Prilog 1 – Primjerak internetskog upitnika: riječ *Balančana* (odabrani dio)

Odjeljak 2 od 3

Poznavanje leksika dubrovačkoga govora

Sljedeće riječi zabilježene su kao riječi dubrovačkoga govora. Vaš je zadatak navesti značenje svake riječi na standardnom hrvatskom jeziku, ukoliko ga znate, te na skali od 1 do 3 ocijeniti koliko često rabite tu riječ u svakodnevnoj komunikaciji: 1 = uopće ne rabim, 2 = ponekad rabim, 3= učestalo rabim. Od Vas će se također tražiti da naznačite poznajete li osobu koja rabi tu riječ u svom govoru.

Ako imate komentar o nekoj riječi (npr. o izgovornoj inačici iste riječi), molim Vas da ga napišete u odgovarajuću rubriku na kraju upitnika.

Nakon odjeljka 2 Nastavi na sljedeći odjeljak

Odjeljak 3 od 3

Semantičko polje - Flora i fauna

Opis (po izboru)

Balančana

Tekst kratkog odgovora

Koliko često koristite ovu riječ u svom govoru? *

	1	2	3	
uopće ne koristim	☐	☐	☐	učestalo koristim

Poznajete li osobu koja koristi ovu riječ u svom govoru? *

Da

Ne

Nisam siguran

Prilog 2 – Primjerak ispunjenog internetskog upitnika (odabrani dio)

Ćuše
Magarac

Koliko često koristite ovu riječ u svom govoru? *

1 2 3

uopće ne koristim učestalo koristim

Poznajete li osobu koja koristi ovu riječ u svom govoru? *

Da

Ne

Nisam siguran